

ІННОВАЦІЙНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Рибіна Л.О.

Дослідження з питань забезпечення економічної безпеки України проводяться з моменту становлення її як незалежної держави. Це пов'язано з тим, що економічна безпека відіграє вирішальну роль у досягненні економічного суверенітету держави, забезпеченні економічного розвитку, реалізації ефективної соціальної політики, убезпеченні суспільства від екологічних стихій, зростанні національної конкурентоспроможності в умовах міжнародної економічної взаємозалежності [4].

Можна визначити, що за цей період вітчизняні науковці на підставі світового досвіду розвитку демократичних держав з ринковою економікою, сформували свої власні наукові напрямки, понятійний апарат і структуру категорії «економічна безпека», розробили методологію вивчення економічної безпеки на державному, регіональному та мікроекономічному рівнях. Але світ не стоїть на місці. Україна не є виключенням. Здійснення реформаторської діяльності вимагає максимальної відкритості внутрішньої економічної системи, а це означає збільшення внутрішніх і зовнішніх загроз життєво важливим економічним інтересам індивіда, суспільства і держави.

Вагомий вплив на економічний розвиток України мають процеси глобалізації, характерні для світового розвитку. Глобалізація висуває перед української економікою нові вимоги до її реформування, відмови від «сировинної складової» економіки та перехід до «інтелектуальної», яка передбачає орієнтацію економічних процесів на використання інтелектуального потенціалу, спрямованого на створення новітніх технологій, підвищення інноваційної активності. В «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010 - 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» зазначається, що зростаюча залежність національної економіки від зовнішніх факторів, в тому числі негативних, обмеженість і висока вартість енергетичних ресурсів, необхідність більш раціонального використання сировинної бази і робочої сили мають слугувати стимулом для використання інновацій задля підвищення потенціалу віддачі від наявних в країні та імпортованих з-за її меж ресурсів, переходу вітчизняної економіки до стандартів економічно безпечного виробництва і споживання з метою забезпечення сталого економічного розвитку в цілому [14].

Нажаль, Україна, яка отримала значний інтелектуальний потенціал після розпаду Радянського Союзу (майже 40% з усіх винаходів СРСР мали українське походження [14]), за 26 років незалежності не займалась його нарощуванням, а навпаки, майже весь втратила. За статичними даними [9] упродовж 2016 року наукові дослідження і розробки в

Україні виконували 972 організації, що на 25,4% менше, ніж у 2010 році (1303 організації). Із скороченням наукових організацій одночасно зменшується кількість науковців. Наприклад, за роки незалежності (період 1991-2015 рр.) Україна втратила працівників основної діяльності в наукових установах у 4,4 рази, а фахівців, які безпосередньо виконують НДДКР - у 4,6 рази. Найбільше потерпів галузевий сектор науки: у 6,2 раз скоротилася кількість працівників, і 7,3 раз - кількість дослідників. Близькі значення цих «показників втрати» і в заводському секторі науки - відповідно в 6,4 та 7,5 рази. Дуже значні втрати також у секторі вишів - відповідно в 4,9 та в 1,8 рази [11].

За даними ЮНЕСКО300, Україна на сьогодні майже втричі поступається Чехії за показником загальної чисельності дослідників на 1 млн. населення (1,5 тис. осіб в Україні проти 4,5 тис. осіб у Чехії), майже вдвічі – Російській Федерації (2,6 тис. осіб) і Польщі (2,6 тис. осіб) [18]. У 2016 році частка виконавців НДР у загальній кількості зайнятого населення становила 0,60%, у тому числі дослідників - 0,39%. За даними Євростату, у 2014 році найвищою ця частка була у Данії (3,07% і 2,09%), Фінляндії (2,95% і 2,12%), Норвегії (2,73% і 1,90%), Нідерландах (2,18% і 1,29%) та Словенії (2,12% і 1,23%); найнижчою – у Румунії (0,48% і 0,31%), Кіпрі (0,69% і 0,50%), Туреччині (0,76% і 0,65%) та Болгарії (0,77% і 0,54%) [9]. Як бачимо Україна має найнижчі показники.

Тому стан інноваційних процесів в економічній сфері України є незадовільним. В Україні інноваціями у промисловості у 2016 р. займалися 18,8% підприємств, а безпосередньо впроваджували інновації лише 16,6 % підприємств [9]. Наслідком послаблення інноваційної активності вітчизняного виробництва стала орієнтація підприємств на тиражування і реалізацію апробованих інновацій, а не на формування нового попиту на ринку. Протягом тривалого часу домінуюча частка реалізованої інноваційної продукції (60 - 70%), виробленої вітчизняними підприємствами, є новою тільки для самого підприємства. У 2015 р. частка такої продукції становила 68,4 % [18].

Такі показники практично не відповідають загальним тенденціям світової системи господарювання за всіма складовими (освіта, наука, бізнесове середовище). Згідно із Глобальним індексом інновацій (Global Innovation Index) Корнельського університету, бізнес-школи INSEAD та WIPO, який дозволяє оцінити здатність країн світу створювати сприятливе середовище для інновацій, а також результат інноваційної діяльності, у 2016 р. Україна посіла 56-те місце з-поміж 128 країн світу (табл.1) [10].

Згідно із Європейським інноваційним індексом Європейського інноваційного табло (European Innovation Scoreboard) у 2016 році Україна займала останнє місце за рівнем інновацій – у четвертій групі - «Скромних новаторів» з індексом 0,1889 (максимум 1).

Україна випереджає за цим індексом такі країни, як Македонію - 0,1636 та Туреччину - 0,1880. Україна за інноваційною активністю, яку оцінюють за допомогою даного індексу, у порівнянні з іншими країнами ЄС відстає від першої групи «Лідерів інновацій» більш ніж в 4 рази (на першому місці у рейтингу знаходиться Швеція - 0,796), від другої групи «Сильних новаторів» - в 3 рази (Ірландія - 0,5843), від третьої групи «Помірних інноваторів» - в 1,6 разів (Естонія – 0,4161) [16].

Таблиця 1

Рейтинг ефективності інноваційної діяльності України [17]

Показники	2012 р.		2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	Бали	Місце	Бали	Місце	Бали	Місце	Бали	Місце	Бали	Місце
Глобальний індекс інновацій	36,1	63	35,8	71	36,3	63	36,5	64	35,7	56
Коефіцієнт ефективності інновацій	0,9	14	0,9	31	0,9	14	0,9	15	0,8	12
Інституційне середовище	40	117	51,4	105	52,9	103	52,2	98	48,7	101
Людський капітал та наукові дослідження	42,2	48	37,9	44	36,6	45	40,4	36	40,8	40
Інфраструктура	27,1	98	26	91	27,1	107	26,3	112	32,3	99
Ринок	38,7	68	44	82	45,1	90	43,9	89	42,1	75
Бізнесове середовище	42,3	51	30,2	79	29,1	87	32,4	78	30,6	73
Отримані знання і технології	39,2	30	32	45	38,2	32	36,4	34	34,1	33
Творча діяльність	29,2	83	35,3	81	30,6	77	31,3	75	31	58

Серед причин незадовільного інноваційного стану української економіки є відсутність мотивації до інноваційної діяльності з боку держави через відсутність дієвої державної інноваційної політики, дефіцит фінансування (власних коштів практично вистачає у більшості підприємств тільки на виробничу діяльність, кредити дуже дорогі, а фінансові ринки нерозвинені), а також домінування низькотехнологічних виробничих галузей, які природно є малонаукоємними галузями: добувна і паливна - 0,8 - 1%; харчова, легка промисловість, агропромисловість - 1,2%. У цілому в Україні домінує відтворення виробництва 3-го технологічного укладу (гірнична металургія, залізничний транспорт, багатотоннажна неорганічна хімія та ін.). Відповідно майже 95% вітчизняної продукції належить до виробництв 3-го та 4-го технологічних укладів. Зростання ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні оцінюється всього у 0,7-1% [14].

Повноцінне використання інновацій для національного розвитку можливе тільки за умови цілеспрямованої державної інноваційної політики, в основі якої повинна лежати грамотна і ефективна інноваційна стратегія. Головною метою розробленої в Україні «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» є забезпечення до 2020 року підвищення впливу інновацій на економічне зростання України в 1,5-2 рази у порівнянні з 2009 роком [14]. Але, як зазначає В. Усик,

розвинуті країни світу, на відміну від України, визначаючи стратегічні напрями інноваційного розвитку, окреслюють конкретні пріоритети. Так, наприклад, США, збільшуючи фінансування фундаментальної науки, планує скоротити за 10 років споживання нафти; Ізраїль – зосереджує зусилля на опрісненні морської води; деякі країни Європи планують «озеленити» економіку [15].

В цілому інновації та інноваційну діяльність можна розглядати як один із факторів вагомego впливу на забезпечення національної економічної безпеки в сучасних умовах глобалізації. Це пов'язано з тим, що результатом підвищення ефективності інноваційних процесів є зростання конкурентоспроможності національної економіки, внаслідок, стійкий і збалансований розвиток країни, що сприяє забезпеченню її економічної безпеки.

Світовий досвід показує, що досягнення більш високого рівня конкурентоспроможності країни можливе за виконання таких умов: сприяння створення і оволодіння новими знаннями у якості головної основи ефективної конкурентної боротьби; розвиток внутрішньої конкуренції, що сприяє інноваційній активності; створення конкурентних переваг шляхом використання інновацій, нових технологій, знань та інформації; здатність окремих підприємств та промисловості в цілому впроваджувати нововведення, удосконалювати та модернізувати їх; розуміння, що утримати конкурентні переваги можна тільки шляхом безперервного впровадження нових та удосконалення вже існуючих інновацій, оскільки будь-яке досягнення є доступним для повторення конкурентами; створення сприятливого середовища з метою стимулювання розвитку передових галузей, появи нових галузей та нових підприємств [1].

Зміцнення конкурентних позицій на світовому ринку вітчизняних товарів внаслідок переходу суб'єктів господарювання на інноваційний шлях розвитку можливо завдяки збільшенню кількості та рівня радикальності новацій, які готові сприймати і адаптувати корпоративні та державні інститути. Дотримання цих умов буде сприяти зміцненню цих структур, підвищенню ефективності їх виробництва і випуску на цій основі інноваційної продукції [5]. А перехід вітчизняного бізнесового середовища на інноваційний шлях розвитку, в свою чергу, буде сприяти формуванню специфічної інституційної системи, яка дозволить забезпечити захист суб'єктів господарювання від фінансових та комерційних ризиків.

Отже, серед напрямків забезпечення економічної безпеки країни, підвищення рівня інноваційності всіх сфер її діяльності є пріоритетним. Безпека інноваційної діяльності є основою національної економічної безпеки, оскільки реалізація ефективної інноваційної стратегії дозволяє досягти стану стійкого розвитку, прискорити економічне зростання,

відійти від ресурсної складової економіки, тим самим підвищити конкурентоспроможність вітчизняних товарів послуг на світових ринках (рис. 1) [8].

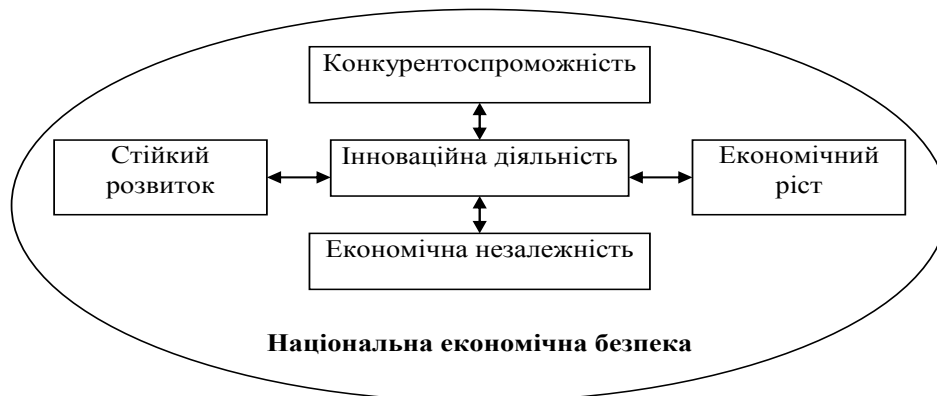

Рисунок 1 – Інноваційні фактори формування національної економічної безпеки [8]

Світовий досвід переходу на інноваційних шлях розвитку демонструє, що поява і розвиток інновацій можливі за певних умов. По-перше, це усвідомлення стану і прогнозування суспільних потреб з виявленням проблеми, вирішення якої надасть поштовх до розвитку. По-друге, інновації повинні стати стабілізуючим фактором системи. Мова йде про часовий і просторовий вимір життєдіяльності інновації як фактору розвитку. Інноваційний процес не буде повністю завершений, якщо він зупиниться на одній і з проміжних стадій або, якщо придбане або розроблене нововведення не використовується у постійному режимі. Якщо це відбудеться, то виникає потреба у поверненні до уточнення вихідної проблеми (і тоді початок нового життєвого циклу) або до вихідного стану системи (відмова від інновації як способу управління розвитком). Це означає, що інноваційний розвиток зумовлюється, насамперед, інноваційною можливістю економічної системи, що залежить від певних передумов, основні з яких сформулюємо у вигляді п'яти узагальнених інноваційноутворюючих чинників (рис. 2).

Цілі інноваційної діяльності, способи, форми і строки здійснення визначаються, насамперед, ресурсними можливостями окремих економічних суб'єктів і всього суспільства. Ресурсні можливості впливають на масштаби інноваційної діяльності, повноту визначення соціально-економічних проблем, черговість їх вирішення і, зрештою вони включають все, що може бути використане в інноваційному процесі, забезпечуючи отримання її кінцевих результатів. При цьому самі кінцеві результати також можуть стати початком наступного етапу інноваційного процесу, а тому можуть також розглядатися як ресурси.

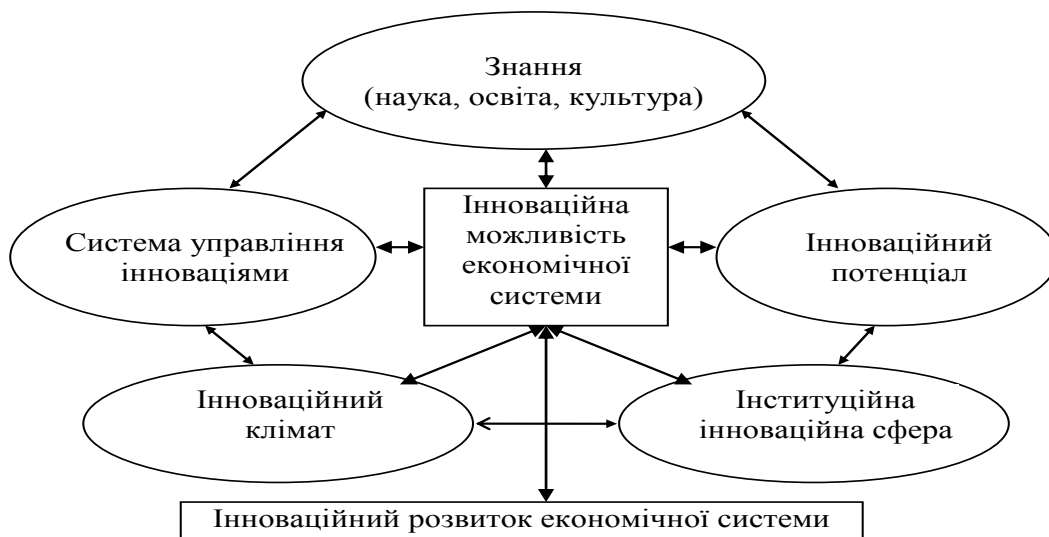

Рисунок 2 - Інноваційні чинники розвитку економічної системи [Авторська розробка]

Враховуючи обмеженість наявних ресурсів кожне суспільство повинно вирішувати триєдину задачу: що виробляти і в якій кількості; як виробляти; для кого виробляти. Вирішення цієї задачі можливо на основі: результатів наукових досліджень, захищених як об'єкти інтелектуальної власності або які, є відкритими (некомерційними); результатів практичного (виробничого, соціального) досвіду; результатів досліджень і аналізу ринків і споживачів у вигляді незадоволених потреб індивідуального споживача, виробництва або суспільства в цілому.

Результати наукової діяльності, практичний досвід і нереалізовані потреби можна назвати факторами інноваційних можливостей. Проявленням інноваційних можливостей, доступних для використання в бізнесі і практичній діяльності, є знання. Можна виділити три суттєвих компонента загального знання, необхідного для активізації інноваційної діяльності: маркетингові знання про потреби, ринки та їх еволюція; наукові знання про устрій, закономірності природних, матеріально-технічних і соціально-економічних систем; практичні знання, основані на узагальненні попереднього технічного, економічного і соціального досвіду.

Знання визнаються у всьому світі основним джерелом багатства націй на рівні компаній і країн. Наприклад, П. Друкер [3] визначив знання, як ключовий ресурс світової економіки. «Традиційні складові виробництва – земля, труд і капітал – пише він – стають обмежувальними факторами, ніж рушійною силою... Знання стають основною складовою виробничого процесу». Нагромадження знань в сучасному виробництві вже не відноситься до витрат, а є невід'ємною його складовою. Таким чином, отримання знань

стає новою формою виробничого процесу. Однак стійка конкурентна перевага може бути наслідком не будь-якого знання. Знання призводить до переваги в тому випадку, якщо, по-перше, воно дійсно корисне, по-друге, якщо воно унікальне і доступне тільки для конкретного підприємства, в-третьє, якщо знання не застаріло і не втратило свою унікальність.

У розвинених економіках вартість промислових активів компаній і організацій безпосередньо пов'язана з їх здатністю генерувати нові знання, з інтелектуальним капіталом. На думку аналітиків Всесвітнього банку, виробнича складова ВВП розвинутих країн - лише 18–20%, решта 80% безпосередньо залежить від якості людських ресурсів (робочої сили). Американські менеджери при виборі довгострокових партнерів виходять з того, що інтелектуальний капітал фірми повинен складати не менше 40% в у загальній структурі капіталу. Тільки тоді підприємство вважається перспективним [2].

Економіку, яка основана на інтелектуальному і людському капіталі, де додаткова вартість виникає у процесі генерації і промислового використання знань, називають інноваційною. Виробництво, розподіл і використання знань та інформації є рушійною силою інноваційної економіки. Джерелом економічного росту і конкурентоспроможності в ній є виробництво ідей, а не товарів. Якщо джерелом конкурентних переваг країни в індустріальній економіці є доступ до сировини, вигідні транспортні маршрути, ємний споживчий ринок, дешева робоча сила, то в інноваційній економіці фактор успіху – інновації і підприємництво, ґрунтовані на знаннях, розвинута інфраструктура інформації і знань (Інтернет, бази даних, телекомунікації тощо).

Поява інновації залежить від двох умов: інтелектуального потенціалу людини та його здатності до специфікації – нове знання повинно бути відкритим (ґенерованим), а потім застосоване до специфічних задач в конкретному організаційному або виробничому контексті. Генерація знання – це створення нового знання шляхом переробки інформації на основі загальновідомого знання. Джерелом генерації нового знання є інтелектуальна активність людини. Ситник Й.С., досліджуючи сутнісне розуміння інтелектуальної активності персоналу підприємств, з'ясувала, що інтелектуальна активність проявляється, коли власне розумова праця набуває творчого, інноваційного характеру (позбувається рутинних, повторюваних елементів), тобто спрямована на отримання споживної вартості або на задоволення інтересів самого працівника [13].

Основним джерелом інноваційних процесів, який має своє логічне довершення у вигляді нової продукції або технології, є винаходи і розробки як інтелектуальна власність. Саме цей процес спрямований і дозволяє перетворити нові знання в додаткові кошти або

активи в будь-якому циклі виробництва продукції або надання послуг. Результативність інноваційного процесу і конкурентоспроможність його продуктів визначаються відносною повнотою і достовірністю як власних, так і отриманих з інформаційного простору необхідних знань. Таким чином, особливу значимість для інноваційної діяльності набувають саме інформаційні ресурси, канали їх розповсюдження і центри обробки.

Можна виділити три основних фактора, які забезпечують ефективність інформації для активізації інноваційної діяльності і надходження нових знань. По-перше, це конкуренція, як процедура отримання нових знань про потреби і способи їх задоволення. По-друге, комерціалізація знань в об'єкти інтелектуальної власності і технології. Даний момент є дуже принциповим, оскільки фундаментальні знання трансформуються в технології через науково-технічну і прикладну діяльність, а її результати є конкурентними перевагами. Якщо не забезпечити їх оцінку, права власності і комерційний оборот, то більша частина інформації стає не доступною для широкого використання і обмежується її участь в інноваційному процесі. По-третє, інфраструктура і організація світового, державного, регіонального інформаційного простору у вигляді технічних, програмних, правових, соціальних, аналітичних та інших засобів підтримки і забезпечення комунікацій. Отже, знання і творчий потенціал персоналу є головним фактором забезпечення економічної безпеки як основа, фундамент інноваційного розвитку економічної системи.

Генерування і використання знань на практиці уможливорює наявність необхідного ресурсного забезпечення. Ресурсні можливості з розробки інновацій визначає інноваційний потенціал, під яким розуміють сукупність інтелектуальних, технологічних, науково-виробничих ресурсів з відповідним інфраструктурним забезпеченням, здатних продукувати нові знання, та ефективний механізм комерціалізації останніх [12].

Сутність будь-якого процесу, явища, об'єкта розкривається через його функції. Однак не менш точно зміст поняття «інноваційний потенціал» можна розглянути шляхом його структуризації, виділивши при цьому основні його компоненти. На увагу заслуговує підхід, запропонований Д.І. Кокуріним у своїй роботі «Інноваційна діяльність», який є цікавим для розгляду і аналізу як орієнтир побудови моделі інноваційного потенціалу будь-якого об'єкта, системи, процесу. Даний підхід передбачає виділення трьох складових інноваційного потенціалу - ресурсної, результативної й внутрішньої, які співіснують, взаємно передбачають і обумовлюють одна одну та виявляються у використанні як «триєдина сутність» інноваційного потенціалу (рис. 4) [6].

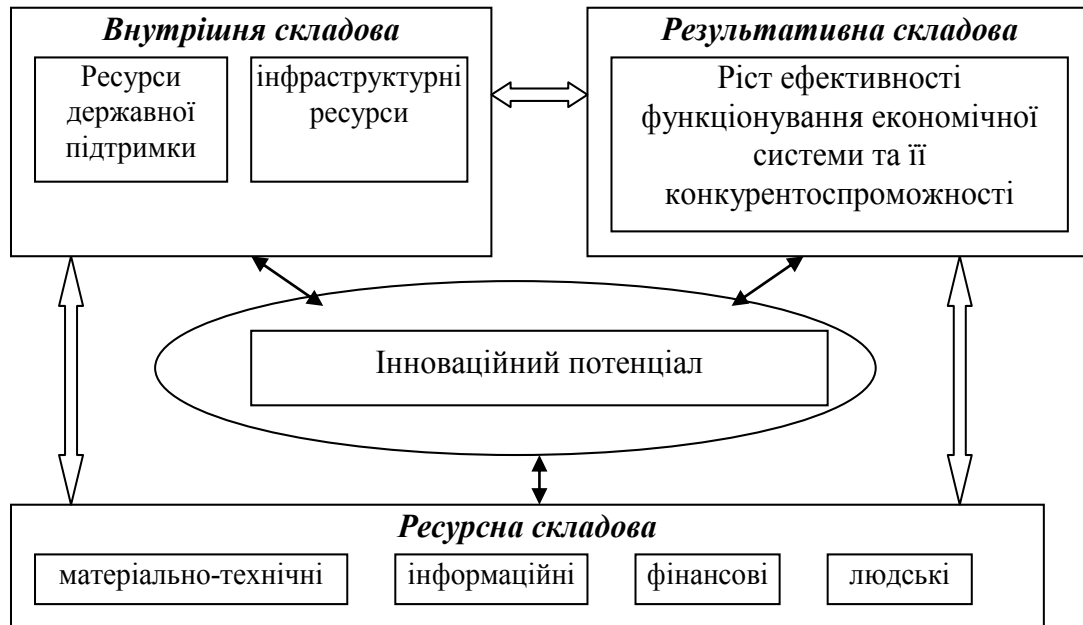

Рисунок 4 – Структура інноваційного потенціалу [Авторська розробка на основі [6]

Реалізація нової інноваційної стратегії розвитку і повноцінне використання інноваційного потенціалу в інтересах оновлення виробництва – нині чи не єдиний шанс для України досягти рівня високотехнологічної розвинутої держави. Досягнутий рівень інноваційного потенціалу зумовлюється внутрішнім станом інноваційної сфери, тобто її «пропускну здатністю» [6]. З огляду на існуюче фінансування науково-дослідних витрат, інноваційна сфера функціонує у критичних умовах за відсутності державної підтримки інноваційної діяльності. Питома вага загального обсягу витрат у ВВП 2016 року становила 0,48%, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету - 0,16%, що значно менше, ніж у 2015 році (0,4%). За даними 2015 року, частка обсягу витрат на НДР у ВВП країн ЄС-28 у середньому становила 2,03%. Більшою за середню частка витрат на дослідження та розробки була у Швеції – 3,26%, Австрії – 3,07%, Данії – 3,03%, Фінляндії – 2,90%, Німеччині – 2,87%, Бельгії – 2,45%, Франції – 2,23%; меншою – у Кіпрі, Румунії, Латвії та Мальті (від 0,46% до 0,77%) [9].

Таке ставлення з боку нашої держави до науки - це, фактично, свідоме ухиляння від вирішення питань її ресурсного забезпечення та відкладання необхідних дій на невизначене майбутнє. У свою чергу, й інші економічні суб'єкти через нерозвиненість інноваційної інфраструктури та ринку інновацій, не мають достатньої мотивації інвестувати в науково-технічну діяльність в країні. Інноваційна інфраструктура є одним із найважливіших елементів інноваційного середовища. Вона є саме тією ланкою, яка пов'язує результати наукових досліджень і ринок, державу і підприємницький сектор економіки.

Формування інноваційної інфраструктури в Україні відбувається дуже повільно через обмеженість фінансових ресурсів. Виходячи із світового досвіду, технопарки, кластери, інкубатори, інноваційні центри не можуть розвиватися без розвитку венчурних фондів. Венчурне інвестування в Україні не набуло широкого розповсюдження через нерозвиненість інноваційних проектів та фондового ринку, нестачу висококваліфікованих працівників, фінансову неграмотність населення [7].

Ефективність взаємодії охарактеризованих вище інноваційноутворюючих факторів безпосередньо залежить від інноваційного клімату (рис. 5), який необхідно створити в Україні для стимулювання зміцнення співпраці, освіти, науки та бізнесу, підвищення інноваційної активності науковців, вітчизняних підприємств, залучення іноземних інвестицій у високотехнологічне виробництво.

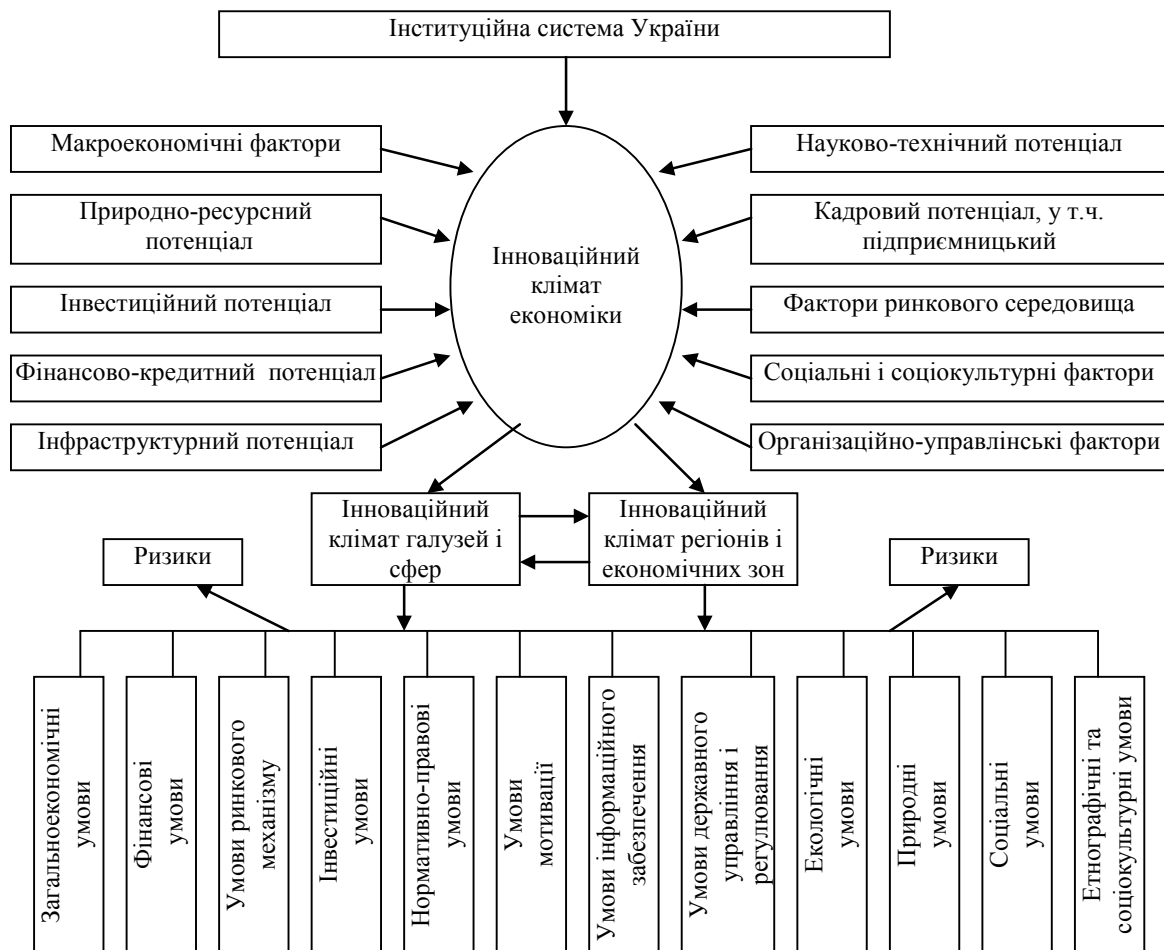

Рисунок 5 - Структура інноваційного клімату і фактори його формування
[Авторська розробка]

Пошук шляхів прискорення інноваційних процесів і швидше отримання їх результатів на практиці викликає необхідність радикального удосконалення в першу чергу

управління цими процесами. Тому одним з основних елементів інноваційного розвитку є система управління інноваційним процесом.

Система управління інноваційними процесами повинна формуватися і функціонувати в рамках інноваційної політики України в області розвитку інноваційної системи, яка базується на рівноправному державно-приватному партнерстві і спрямована на об'єднання зусиль і ресурсів держави і підприємницького сектору економіки для інноваційного розвитку країни з метою підвищення її конкурентоспроможності, відповідно, забезпечення її економічної безпеки.. Інноваційний процес тільки тоді дає очікувані позитивні результати, коли він раціонально організований і орієнтований на врахування національних особливостей, збереження, ефективного використання і розвитку інноваційного потенціалу, науково-технічне забезпечення і сприяння вирішенню регіональних і загальнодержавних науково-технічних програм і проектів.

Список використаних джерел

1. Богма О.С. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки / О.С. Богма, О.В. Болдуєва // Вісник Запорізького національного університету, 2010. - № 3 (7). – С. 166-170.
2. Габдуллина Л.М. Интеллектуальный капитал как предпосылка эффективного функционирования производства [Електронний ресурс] / Л.М. Габдуллина // Проблемы современной экономики, 2008. - №4(28).- С. 97-101. – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2342>.
3. Друкер П.Ф. Рынок: как выйти в лидеры: Практика и принципы / П.Ф. Друкер; пер. с англ. - М: Book chamber intern., 1992. - 351 с.
4. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. - Х.: Право, 2009. - 312 с.
5. Экономическая безопасность: теория, методология, практика / под науч. ред. Никитенко П.Г., Булавко В.Г.; Институт экономики НАН Беларуси. – Минск: Право и экономика, 2009. – 394 с.
6. Кокурин Д.И. Инновационная деятельность. / Д.И. Кокурин – М.: Экзамен, 2001. – 576 с.
7. Коніна М.О. Особливості венчурного інвестування в Україні [Електронний ресурс] / М.О. Коніна, К.О. Тузова // International scientific journal, 2016. - №4(2). – С. 75-79. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2016_4%282%29__24.

8. Конюхов А.В. Применение инновационной стратегии в обеспечении экономической безопасности России: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. эконом. наук: спец. 08.00.05. «Экономика и управление народным хозяйством (экономическая безопасность)» / А.В. Конюхов – Санкт-Петербург, 2011.- 20с.

9. Наукова та інноваційна діяльність України, 2016 рік: статистичний збірник [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

10. Побережна Н.М. Аналіз факторів впливу на інноваційний розвиток промислових підприємств: практичний аспект [Електронний ресурс] / Н.М. Побережна // Науковий вісник МГУ: зб. наук. пр. Сер.: Економіка і менеджмент, 2016. – Вип. 21. – С. 81-86. – Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/26778/6/2016_Poberezhna_Analiz_faktoriv_vplyvu.pdf.

11. Попович О.С. Новий бюджет і доля науки [Електронний ресурс]. // О.С. Попович, І.О. Булкін. – Режим доступу: <http://commons.com.ua/ru/novij-byudzheth-i-dolya-nauki/>.

12. Поручник А. Інноваційний потенціал України та його реалізація в міжнародному науково-технічному співробітництві [Електронний ресурс]. / А. Поручник // Міжнародна економічна політика, 2004. –№ 1.–С. 94–121. – Режим доступу : http://www.iepjournals.com/journals/1/2004_1_Poruchnik_UKR.pdf.

13. Ситнік Й.С. Засади формування механізму розвитку інтелектуальної активності персоналу як цільової функції менеджменту [Електронний ресурс] / Й.С. Ситнік // Причорноморські економічні студії, 2016. – Вип. 6.- С. 106-111. – Режим доступу: <http://bses.in.ua/journals/2016/6-2016/24.pdf>.

14. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920&cat_id=46017&showHidden=1.

15. Усик В.І. Стратегія інноваційного розвитку України: від проблем до перспектив / В. І. Усик // Економічна теорія, 2013.- №3. – С. 32-41.

16. Innovation Union Scoreboard 2015 [Electronic resource]. – Mode of access : http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/factsfigures/scoreboards/files/ius-2015_en.pdf.

17. The Global Innovation Index 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2016.pdf.

18. Science, technology and innovation. UNESCO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uis.unesco.org/DataCentre/Pages/BrowseScience.aspx>.